

Ont och gott.

Det har redan förut i denna framställning påpekats, att Frödings väsen var i hög grad splittrat. Motsatta eller annars oförenliga tendenser gjorde sig gällande hos honom och ställde honom inför den svåra uppgiften att undertrycka den ena eller den andra av dessa tendenser eller att bringa dem till samstämmighet. Han har liksom Faust funnit, att

tvenne själar bo i detta bröst
och vilja skilda banor vandra,

och han har med tanke härpå i Gralstänk kallat sig själv Calibariel.

Jag är ej Ariel, ej Caliban,
jag är ej människa och icke man,
ej djävul, icke gud.
Men något litet är jag detta allt,
än gud, än demon, alf och faungestalt
med bockfot och djurlik hud.

Var kväll och morgon jag ömsar hamn,
och Calibariel är mitt namn.

Ur dessa oförenliga tendenser uppstodo konflikter, och detta torde ha varit den djupaste anledningen till att Fröding kom att sysselsätta sig så mycket med etiska frågor. Det var icke uteslu-

tande ett teoretiskt intresse som drev honom till brottnig med dessa problem utan framför allt det praktiska intresset att uppnå inre harmoni.

Fröding har tidigt hyst misstroende till den kristna moralläran. Redan i början av 1884 skrev han i ett brev till Hellberg, att den kristliga tron är åtföljd av "så mycket äckligt pjunk och sådan fientlighet mot den individuella självbestämmningsrätten, att den är mig motbjudande". Den individuella självbestämmningsrätten var således en rätt, som han icke ville låta avhända sig. Detta betyder naturligtvis, att han icke kunde göra den kristliga etiken till sin, och att han icke ville öva det tvång på sin natur, som underkastelsen under en sådan morallära skulle medföra. En dylik underkastelse skulle ju ha givit anledning till hyckleri, och hyckleri var något som var Frödings natur fullkomligt främmande; han ville icke, att andra skulle anse honom vara bättre i moraliskt avseende än han verkligen var. I samma brev till Hellberg förklarar han, att han "varken är en ädel eller en god människa". "Om jag finge den övertygelsen, att jag vore ett vidunder av dygd och snille, hur odräglig skulle jag inte bliva, hur tvunget skulle inte varje ord bli, som ginge över min tandgård, huru skulle jag icke jämt frukta att göra någon förseelse, som gjorde en skråma i min ädelhets sida, vita linnekläder. Nej, låt mig i herrans namn få vara den oberäknelige halve trasige moraliske vagabonden Agust Kallsonn." Han ville således även moraliskt vara en "Kallsonn", d. v. s. en individ, som man icke finge ställa alltför stora

moraliska anspråk på, och som icke heller i detta avseende finge tas riktigt på allvar.

Det synes dock ha varit först vid trettioårsåldern, som Fröding fick större intresse för de etiska problemen. I långfredagsbrevet till Hellberg 1891, där han berör även dessa problem, hävdar han individens rätt till njutning och "stundens lycka", men han betonar på samma gång, att denna frihet bör vara förenad med ansvar. Han har den uppfattningen, att man icke bör vara otrogen mot sig själv och förrädisk mot andra, och han säger till och med, att man för att undvika detta "icke får eller bör rygga tillbaka för skulden av en förbrytelse". Utan de försonande motiven blir man efter en sådan förbrytelse "obotligt olycklig". För övrigt anser han, att man bör ha sin alldeles särskilda moral för vart särskilt tillfälle. Härmed har dock Fröding väl icke velat säga, att man vid olika tillfällen bör handla i enlighet med olika moraliska grundsatser, utan blott, att man i varje särskilt fall bör ta hänsyn till alla omständigheter, som kunna inverka på handlingssättet. Om dessa omständigheter i två likartade fall äro olika, kan även handlingssättet komma att bli olika, och för en icke vidare initierad kan det då se ut, som om handlingssätten vore bestämda av olika moraliska grundsatser.

I ett brev till Hellberg ett par månader senare uttalar sig Fröding närmare om sin ståndpunkt i moraliska frågor. Han säger sig här ha grubblat över frågorna om frihet och ansvar samt ande och sinnlighet och tror sig även i sådana frågor som

dessas ha tagit intryck av Goethe. Han hävdar autonomien på det sedliga området och erkänner således ingen annan herre och domare än det egna samvetets stämma; "en människosjäl är", skriver han, "ett suveränt väsen . . . och lagarna för dess handlingssätt äro till inom, icke utom dess gränser . . . Jag har inom mig all auktoritet, som jag behöver och kan lita till. Därför har var och en sin moral för sig, om man också till en viss grad låter föreskriva sig lagar utifrån (som man tolkar efter behag). Därför är det onda endast det, som var och en känner strida mot sitt väsens grundsubstans. Och därför är det ock möjligt, att det som är rätt eller likgiltigt för den ene är orätt för den andre." Fröding synes anse, att man även efter ärlig prövning kan misstaga sig, och man får då bära skulden. Men "att bära på skuld hör också till livet — och för resten 'så länge mänskan strävar, far hon vill' ". De sista orden äro hämtade ur Goethes Faust.

I fråga om förhållandet till andra är Fröding av den meningen, att man sannolikt icke kan vara lycklig utan genom att verka för andra. Men "genom att vara ett starkt 'själv' blir man naturligtvis mera lämpad att gagna andra, och det är just knuten att kunna vara det på rätta sättet, så att man icke blir en demon i stället för ärkeängel. Och å andra sidan är det vanskligt att hålla sig fri från de mångas suggestiva inflytande, så att man icke förlorar sig själv."

Detta brev är av synnerligen stort intresse, emedan det visar, att Fröding redan 1891 hade sin

etiska åskådning i dess väsentliga drag utformad. Han hävdar autonomien, anser de etiska värdena vara moraliskt förpliktande men bestrider deras allmängiltighet. Vidare hävdar han varje människas rätt till personlighetsutveckling och söker för- ena egoism och altruism med varandra utan över- vikt för vare sig den ena eller den andra av dessa tendenser. Detta är alldeles samma etik, som Ellen Key på 1890-talet förkunnade. Men hennes Tankebilder utkommo först 1898, och det är således föga sannolikt, att hon redan vid årtiondets början kunnat påverka Frödings uppfattning i etiska frågor.

I nära samband med Frödings etiska åskådning står hans uppfattning av människan. Han är en fiende till fariseismen, den moraliska självtillräck- ligheten med dess skrymteri och fördömande av andra, och han menar, att om man kunde rann- saka hjärtan och njurar, skulle det icke befinnas vara så stor skillnad i moraliskt avseende mellan de dömande och de dömda. Det är dessa farisээр skalden skildrat i dikten *De gode och de ädle*, vil- ken stod att läsa i *Karlstadstidningen* i slutet av 1893. I det förutnämnda brevet till Hellberg 1887 hade han sagt, att han varken var ädel eller god, här har han skärpt denna tanke i uttrycket: "Jag vill ej vara ädel, jag vill ej vara god." Med goda och ädla menar då Fröding sådana människor, som själva anse sig vara goda och ädla, och som stolt- sera med sin förträfflighet.

De tänka i sitt hjärta: Si, allt är ganska gott!
— men bakom står Hin onde och hostar så smått.

Med dessa moraliskt högmodiga har han ingen medkänsla; föremål för denna äro tvärtom de olyckliga och förkomna, de som gått vilse i livet och de av livet härjade. Liksom Jesus av Nasaret har han större sympatier för publikanerna och syndarna än för de egenrättfärdiga farisээрna. Också har dikten *Brottslingen*, som offentliggjor- des 1887, alldeles samma tendens som berättelsen om äktenskapsbryterskan i Joh. 8. Sedan skalden skildrat, hur brottslingen blivit inburad, och hur farisээр med självbehag i rösten hålla tal, slå sig för sitt bröst och ge moraliska lärdomar, heter det:

Du, som ädelmodigt svärtat
det, som svart tillräckligt var,
upp med barmen, fram med hjärtat
och låt se, vad själv du har!

Ser du, ser du, det finns fläckar,
många, många fastän små,
men av många, många bäckar
bliver som bekant en å.

— — —
Tvätta dig med ångerns vätska,
med förtvivlans frätsten bränn,
och fäll sedan grymma, hätska
domar, om du kan, min vän!

— — —
I som häcklen, ett förgäten,
ett i högmod glömmen I:
med det mått, varmed I mäten,
skolen I ock mätte bli.

Samma uppfattning om människorna och samma tendens komma till uttryck i *En fattig munk från Skara*.

Den gode han är väl ej så god,
 som själv han tror i sitt övermod.
 Den onde han är ej så ond ändå,
 som själv han tror, när kvalen slå.
 Ty skall du ej mycket berömma,
 ej mycket häckla och döma.

Den fattige munken tror, att i framtiden denna
 uppfattning skall bli allmänt erkänd, och att detta
 skall bidra till förverkligandet av broderskapets
 idé.

Men fram genom långliga strider
 det dagas väl bättre tider,
 då ingen är ond och ingen är god
 men bröder, som kämpa i onskans flod
 och räcka varandra handen
 att hjälpa fram till stranden.

Även om människorna äro olika i moraliskt avse-
 ende, så äro dessa olikheter i varje fall icke så
 stora, som man velat göra gällande, och framför
 allt icke av sådan beskaffenhet, att det skulle vara
 möjligt att uppdelna människorna i två stora grup-
 per eller att med fog göra gällande, att somliga äro
 goda, andra onda. Den som ser djupare skall
 finna, att de alla äro ungefär lika skröpliga. De
 kunna därför alla vänta att bli delaktiga i allför-
 soningen.

Det är icke sant, som jag lärde mig förr,
 att någon är utanför himlens dörr,
 ty varje själ därinom går,
 och ingen är get och ingen får.

I båda dessa dikter har Fröding gjort gällande,
 att de felande och vilsegångna böra behandlas med

mildhet. Detta följer redan av allas moraliska
 ofullkomlighet, men mildheten i behandlingssättet
 motiveras även därmed, att de stränga straffen
 förhärda och fördärva dem som bli föremål för
 desamma. Brottslingen i dikten med samma namn
 blir förbittrad, när han finner sig vara bannlyst
 och förskjutet, ställd utanför mänskligheten.

Sista strängen i det godas
 strängospel i hjärtat brast,
 och det onda växer, frodas,
 biter sig därinne fast.

Detsamma är förhållandet med den fattige mun-
 ken från Skara. Han blev dolsk och hatfull och
 bitter samt ville mörda och bränna, när han ge-
 nom människornas beteende kände sig

död och dömd och såld,
 en förtappad i satans våld.

Alldeles samma tanke uttalade Fröding i arti-
 keln Om självmord, som offentliggjordes i Karl-
 stadstidningen i slutet av 1891. Det heter här, att
 såväl förmågan av förnuftigt tänkande som den
 ständigt växande solidaritetskänslan, vilken den
 ursprungliga kristendomen hade till mål, måste
 leda en till att med försonligt och milt dömande
 ögon betrakta icke blott den alltid felande men
 också alltid framåt strävande mänskligheten i sin
 helhet utan även alla dessa sjuka och vilsekomna
 varelser, som av för oss oöverskådliga orsaker dri-
 vas till brott eller självmord. De som på denna
 "blödiga" och "indifferent" uppfattning kasta
 skulden för brottens och självmordens tilltagande

borde icke kalla sig kristna, ty detta är just kärnan av kristendomens lära — kärleken som förlåter allt. Och de borde betänka, att ingen av mildhet blott kan drivas till förtvivlade gärningar men väl av medvetandet att ingen förlåtelse finnes att få. I en artikel i Karlstadstidningen i oktober 1893 om Marie Antoinette har Fröding framhållit, att "även de störste och bäste äro bekajade med svåra skröpligheter, och att de flesta sämre utrustade likväl hava åtskilliga försonande drag att uppvisa".

Genom att på det angivna sättet etiskt närma människorna till varandra kunde Fröding anse sig ha brutit udden av disharmonien i livet. Samma mål sökte han uppnå med användning även av ett annat medel, humorn. Egentligen var det dock väl den omständigheten, att humorn var grundstämningen i hans livsåskådning, som gjorde det möjligt för honom att betrakta människorna som likartade och stående rätt nära varandra i moraliskt avseende. Den som har en humoristisk livsuppfattning vet nämligen, att det stora icke är så stort, som det kanske ger sig ut för att vara, utan att det har sin begränsning, och att det ringa kan rymma ett värdefullt innehåll. Humoristen har blicken öppen för det låga och meningslösa i livet och för människornas brister; han skrattar åt allt detta, men hans skratt är godmodigt och utan bitterhet; han hyser i grund och botten medkänsla med allt levande och således även med dem som äro föremål för hans skratt.

År 1890 skrev Fröding en uppsats Om humor, i

vilken han sökte visa, vad som kännetecknar en humoristisk livsuppfattning. En humorist av Guds nåde upplöser allt disharmoniskt, vrängt och eländigt — tillvarostriden, skröpligheterna, synder och alltsammans — i ett stort, alltomfattande, alltförlåtande, halvt svärmodigt men medkänsligt löje. Humorn försonar människorna — den är en yttring av den medfödda sympatien. Den är de publikans och syndares evangelium — den uppställer intet sedlighetsideal — den tillåter människorna att vara sådana de äro — den kostar inga offer och ingen kamp — den är i full enlighet med våra böjelser, men den lär oss att finna nöje och behag i varandra, den förenar oss i det sorgbundna löjets brödraskap, där ingen anses god och ingen ond, emedan den alldeles bortser ifrån om man är det ena eller det andra. Humorn har ej den ringaste förbindelse med sedliga tendenser — och den verkar så mycket mer försonande, ju mer den får vara i fred för dylika. Den innebär en genväg till det som allt lyckosökande strävande syftar åt — ett stärkande av samhörighetskänslan. Den älskar utan att aga, och dess innebörd är, att vi skratta åt varandra och åt oss själva samt tycka om varandra. Sir John Falstaff är den yppersta varelse humorn någonsin har avlat och framfött. Han är blottad på moraliska egenskaper, men vi känna icke den ringaste lust att säga ett ont ord om honom. Och vore vi alla i stånd att på samma sätt betrakta varenda människa vi mötte, höga och låga, onda och goda — vore i stånd att fullkomligt bortse från fel och brister och blott känna ett obe-

skrivligt behag, ju förvändare och skröpligare de uppförde sig — vart toge det då vägen med föraktet? Och vore vi fullständiga humorister, skulle vi betrakta allt och alla på det sättet. Alltså, låtom oss bli humorister eller åtminstone icke förakta den smula humor som ännu är kvar.

Med humorns hjälp sökte Fröding alltså komma "jenseits von Gut und Böse", d. v. s. till en ståndpunkt, där gott och ont icke existerade, och där denna dualism sålunda var upphävd.

När Fröding skrev Nya dikter, synes han i etiskt avseende ha intagit ungefär samma ståndpunkt som tidigare, och denna diktsamling ansluter sig således ur denna synpunkt till Gitarr och dragharmonika. I Nya dikter behandlar skalden etiska problem i två stycken, nämligen dikten En syn och prosastycket Sålunda talade Zarathustra.

Verkligheten motsvarade blott ofullständigt de etiska krav Fröding ställt på sig själv. Han kunde icke alltid vara trogen mot sig själv utan gjorde sig tvärtom stundom skyldig till handlingar, som han icke kunde anse vara i överensstämmelse med sitt innersta väsen. Och då han hade ett alltid vaket samvete och i etiska frågor var ytterst skrupulös, gävo avvikelserna från det sedliga idealets krav upphov till en plågsam skuldkänsla, som han säkert ofta önskat frigöra sig från. Detta problem om befrielsen från skuldkänslan har han behandlat i den grandiosa dikten En syn.

Helvetet såg jag öppet ligga,
stämmor hörde jag stöna och tigga
om en droppe vatten,

stämmor hörde jag stöna och stamma
hest i lågor, som vita flamma
mot den eviga natten.

Men helvetet släcktes, när det stod klart för dess invånare, att de själva slipade sitt pinostål, och att de kunde befria sig från marterna genom att själva förlåta sig all "gammal synd och skam".

Man har sagt, att denna lösning av problemet är alldeles för enkel. Men det förhåller sig snarare så, att den är orimlig. Helvetet är en symbol för skuldkänslan, men från denna kan ingen vinna befrielse blott genom att säga till sig själv, att allt är förlåtet. En verklig självförlåtelse förutsätter nämligen en helt ny etisk värdering, en värdering varigenom "synden och skammen" blir något gott eller åtminstone något etiskt indifferent. Och en sådan "omvärdering av värdena" kan man icke åstadkomma därigenom, att man för att vinna befrielse från skuldkänslan och utan att vara tvingad av en inre nödvändighet fattar beslutet att genomföra den.

I prosastycket Sålunda talade Zarathustra i Nya dikter låter skalden Zarathustra uppmana sina lärjungar att låta var och en växa och lysa efter sin art och förmåga och att icke vara lågsinnade. Fröding träder här snarast i opposition mot Nietzsche. Man kan knappast förmoda, att dennes Zarathustra skulle ha kunnat lära sina lärjungar att låta hjordmänniskorna, de mycket för många, växa var och en efter sin art. Också har han ju lärt dem att skjuta på, när människorna rulla ned i sina av-

grunder. "Den I icke lären att flyga, honom skolen I lära att — snabbare falla!"

I slutet av 1894 hade Fröding — såsom redan tidigare i denna framställning påpekats — nått fram till en livssyn, som åtminstone för honom själv tedde sig som ny. Denna förändring i livsuppfattningen har han själv något senare betecknat som en "omvändelse". Han, som genom humorn sökt övervinna sin pessimism, blir nu en livsdyrkare, och han gripes av en livshunger, vars intensitet endast kan förklaras därav, att han genom sjukdom och genom sin egen naturs beskaffenhet till hälften var utestängd från livet. Man kan antaga som sannolikt, att denna förändring i Frödings inställning till livet icke ägt rum alldeles utan inflytande från Nietzsche, som i början av 1890-talet — huvudsakligen genom Georg Brandes — blev känd i de nordiska länderna. Det synes, som om denna nya livsuppfattning icke skulle ha kunnat undgå att inverka även på Frödings ställning till de etiska problemen.

Ur etisk synpunkt torde dock uppkomsten av den nya livsuppfattningen knappast kunna betecknas såsom en omvändelse. Redan 1884 hade Fröding förklarat den kristna tron vara motbjudande, för så vitt den gjorde intrång på individens fria självbestämmanderätt. Detta hindrade honom dock icke från att anbefalla ett av medkänsla bestämt förhållande till de olyckliga och vilseförda, vilket var i fullkomlig överensstämmelse med kärnpunkten i Jesu lära. I november 1894 gav han för första gången i ett brev till systemen Cecilia en antydan

om den nya åskådning, som han vid denna tid kommit fram till: "Jag tycker, att jag förenat sol-ljusläran och uppoffringsläran, altruismen och egoismen och fått allt klart för mig." Men denna åskådning synes icke ha gjort honom fientligt stämd mot kristendomen, ty i samma brev skrev han, att han hoppades vinna systemen till anhängare av sin nya religion, eftersom hon vore en hedning och naturligt religiös människa som han själv och icke fördomsfull mot kristendomen heller. När han i början av 1895 skrev till Ellen Key, att han, som numera var en fri och förnuftig arier, hade varit olycklig under semiternas ok, samt att han avskydde teologi och judiska stadgar, så kan detta blott betyda, att han nu mera avgjort än tidigare frigjort sig från kristendomen. Att han vid denna tid kände sig stå i opposition till den kristliga etiken, framgår även av ett brev till Hellberg strax i början av 1895. Han hade sett all livsglädje försvinna i den ensidiga, färglösa strävan att vara ödmjuk och lydig och ge upp sig själv — fastän med upprorsyttringar emellanåt. Nu ville han omfamna hela livet — ta med allt ända till lättsinnet, det sorglösa löjet över allt. "Naturen är ädel i människan, och det är icke meningen att döda naturen utan återfinna den." Man borde söka göra det mesta av detta livet med dess oändliga rikedom. Enligt Frödings uppfattning vid denna tid var således människan god. Därför skulle ingenting i henne undertryckas utan allt komma till utveckling. Vid varje särskilt tillfälle gällde det blott

att finna sin "rätta drift" och handla i överensstämmelse med den.

Detta får dock icke fattas så, som om det varit Frödings mening, att man borde lämna drifterna lösa tyglar. Blott ett par dagar senare skrev han till fru Forsberg, att han hade användning för "en viss moralisk självregim, andlig och lekamlig självbehärskning". "Jag gav förut min egoism alltför lösa tyglar, och det gick rent galet." Han ansåg det icke ens oberättigat att "bruka plikten, likväl ingen katekesplikt". Störst är det dock att låta sig ledas av "den naturliga, okonstlade kärleken till allt som är mänskligt, gudomligt eller bara livsfullt och formvackert". I ett brev till en kvinnlig kusin i augusti 1895 heter det: "Man har rätt att vara glad och lycklig allt man orkar, men det kräves riktigt nok litet världserfarenhet för att kunna njuta livet så, att det kännes som en njutning, icke som motsatsen. Jag har gjort ett dykbad ned i den yttersta förtvivlan, men jag har kommit lyckligt upp igen och börjat se mig omkring och funnit, att det icke är så omöjligt heller att vara till. Det kräves bara att vara fri och modig och ärlig och förnuftig och förlåtande. Jag tror knappt det finnes konflikter i livet, som icke kunna lösas genom ömsesidigt ädelmod och ömsesidig strävan att förstå varandra."

Under åren 1895 och 1896 har Fröding även i andra brev berört de etiska problemen. "Jag vill gärna ha bort dualismen ont och gott, men jag vet icke, om man ärligt kan det", skrev han. Moral ansåg han vara detsamma som avgörandet, om man

skadade eller icke skadade sig själv och andra, men något senare betecknade han moral och omoral såsom "de mest svävande begrepp i universet". I samma brev, där han hade detta uttalande, trodde han sig dock kunna uttrycka innebörden i ordet moral i satsen, att man gör sig själv illa, när man gör något mot sitt eget väsens art. Han talade med gillande om "de nya teorierna om jagets absoluta frihet", ville "vara sig själv så ädelt, äkta, ärligt och modigt man kan" men erkände, att han icke kommit långt i fråga om sitt "uppbyggande till ett självständigt och rikt väsen". "Goethe är, fränsett skuggsidorna, inget ideal att förakta, Kristus är mig ännu övermänskligt svårförståelig men är ju en gåta som måste tydas, Siddharta, vilken jag känner väl litet (jag har drömt honom), tycks mig tilldragande genom sin absoluta ärlighet, godhet och underkastelse under allviljan — det är dock för mycket resignation i hans väsen."

Frödings etiska ideal synes vid denna tid ha varit en personlighet, som nått den fullständiga inre harmonien, den fullkomliga samstämmigheten mellan alla tendenser och viljeyttringar. En sådan människa har sig själv i sin makt och kan vara trogen mot sig själv utan kamp, självövertvinnelse och tvång. Hon är "fri och förnuftig" som den arier Fröding ibland talar om i sina brev, och hon handlar rent instinktivt i överensstämmelse med sitt eget väsen.

I Nya dikter finner man ingenting, som kan anses vara uttryck för den nya livsuppfattning, vilken Fröding i slutet av år 1894 omfattade, såvida

man icke dit får räkna dikten Hans högvördighet biskopen i Växjö, där skalden låter Tegnér inför de förbluffade prästerna, prostinnorna och kaplan-skorna hålla ett tal med framställning av den hedniska skönhetslära, som vid denna tid var Frödings egen:

Om frihet är talet och adel, som kräver heroiska bragder, och skönhet, som väver sitt soliga skimmer kring allt som är, om guden i druvan och sången och dansen, i segrarens blick under lagerkransen, i gratien som kvinnan i lemmarna bär, om enhetens gud i materien och anden, som härskar i allt och lever i granden, om livet som lyckans och segrarnas ban i skydd av den store och mäktige Pan.

Att den nya livssynen icke framträder även i andra dikter i samlingen, beror naturligtvis därpå, att dessa dikter skrivits före skaldens "omvändelse", som synes ha ägt rum 1894. Däremot äro åtskilliga av dikterna i Stänk och flikar skrivna i den nya åskådningens anda. I dikten Gudarne dansa skildrar skalden, hur kristendomens plikt-lära givit upphov till brott bland människorna och förfall i gudavärlden, där gudarna och gudinnorna själva voro slavar under denna lära.

Och brott väckte brott, och så hopades brotten, och släkten och folk sjönko dömda till botten av Orcus, där dödskvalet är.

— — —
All glädje försvann från Elysiens lunder,
all skönhet, all frihet, all kärlek gick under
i gudars och människors land.

Först sedan försakelse- och pliktläran övergivits, fick lyckan insteg hos gudarna och människorna. Gudarna hålla fest, och

de skapade undra och fröjdas och dricka,
gudarne nicka, gudarne nicka
åt alla i huldhet och nåd.

Folket i Ariens land vet icke heller av någon försakelse och någon plikt-lära, men solguden tömmer sitt liv och sina håvor kring allt och alla,

solen sår ned sina gudomssvar
om allt som skall bliva och är och var,

och lycksalighet kommer

som sändebud
milt välsignande från ljusets gud.

Samma tillstånd som i Ariens land skall råda i framtiden.

Följ var trotsig drift du
följde förr i fruktan,
fritt som lagens skrift du
såge sagd däri,
synd och skuld och tuktan
äro nu förgångna,
all den fordom fångna
livets kraft är fri.

Den ideala människan i Stänk och flikar är den "sköna själen", "gudabarnet", den frie ariern, som befinner sig bortom gott och ont, som följer sina drifter men därvid med instinktiv säkerhet träffar det rätta och därför alltid gör vad som är till gagn för honom själv och det hela, som således aldrig

kan vara sig själv otrogen utan i fri självhärlighet instinktivt utvecklar sitt eget jag i enlighet med sitt väsens lagar. Denna den "sköna själens" etik är monistisk och kännetecknas således därav, att strävan och plikt sammansmält till ett; vad reflexionen uppställer såsom mål för strävandet ter sig som självfallen böjelse, som icke längre behöver bli föremål för överläggning och avgörande. Fröding har på detta sätt sökt undkomma de etiska konflikterna. Denna etik står dock, sådan den framträder i de nyssnämnda dikterna i Stänk och flikar, betänkligt nära driftetiken, som också är monistisk, och enligt vilken strävandena icke behöva bli föremål för reflexion utan äro dess mer äkta, ju mer omedelbara de äro; drifterna och instinkterna böra därför utan någon förståndsmässig bearbetning eller överläggning bestämma handlingssättet. Det kanske till och med kunde göras gällande, att det är ren driftetik Fröding gjort sig till tolk för i de nämnda dikterna. I varje fall är detta förhållandet i dikten I Daphne, där skalden önskar, att begären kunde tillfredsställas på sådant sätt, att livskraften fullständigt föröddes,

så kampen en gång finge sluta
emellan försaka och njuta,
emellan jag vill och bör,
så tanken och drömmen förbrunne
och hälsan, den hälsan jag vunne,
som vinnes, när själen dör.

Blott en kort tid har Frödings inställning till de etiska problemen varit den jag nu sökt karaktärisera. I Nytt och gammalt finner man visserligen

spår av den "sköna själens" etik, alldeles som i Stänk och flikar. När man förebrår Alkibiades i dikten med samma namn, att han går vidare på trotsets väg, trampar all sed under fötterna, hånar gudarna, kränker lagen och skändar heliga mysterier, svarar han:

"Du talar vist och rätt som statens lagar,
jag lyder lagen i min egen själ,
den Zevs mig gav, när i min moders kved
min första längtan strävade mot dagen.
Den lagen gav mig rätt att leka fritt
med eld och gudar och vad andra frukta."

Men i diktsamlingen möter man även de första ansatserna till en etisk åskådning, som varken kan betecknas såsom den "sköna själens" etik eller som driftetik. Om skalden än är obenägen att i överensstämmelse med kristlig åskådning uppfatta ont och gott såsom skarpt utpräglade motsatser, så skiljer han dock på ett uppåt och nedåt i moraliskt avseende. I Min stjärnas sånger sörjer han över att hans stjärna slocknar och fläckas, och i Allt eller intet heter det, att han visserligen icke hade nått det mål som var uppställt, men att han kunde nå det; om det sänktes. I ett brev till Hellberg 1895 hade Fröding skrivit, att om man är en förnuftig och ädelriktad varelse, vill man icke riskera att vara ett olyckligt vidunder, och att det väl alltid kommer ett ögonblick, då man icke kan bärga sig i det gräsliga, och då är det första steget uppåt nära. Själva den allt svårare förvillelsen skulle således kunna leda till självbesinning och till strävan i den motsatta riktningen. Alldeles

samma tanke uttalar skalden i Ur gralsökarens saga.

Jag kom för nära
det oerhörda,
jag kan ej bära
det alltför stygga,
jag vill ej mörda
med klor och tänder,
jag måste rygga
till mera trygga
och milda länder.

Jag vill ej djupare ned mig sänka,
jag vill ej öka
min skuld för mycket,
jag måste vila och eftertänka,
att sen med klarare ögon söka
det dolda smycket.

Skalden ville liksom tidigare vinna befrielse från skuldkänslan, men han ville dessutom höja sig moraliskt.

Är en tron att hinna
än min själ för feg,
skall jag välde vinna
kanske steg för steg.

I Gralstänk blir skaldens etik nästan stoisk.

Våga ej rädas det svåra
prov, som allena kan kora
dig till en frihetens konung,
gällde ock provet att smaka
djupaste kval och försaka
livslyckans djupaste honung.

I Frågande svar och obesvarade frågor om ont och gott har skalden gjort en sammanställning av

de etiska problem, varmed hans tänkande sysselsatt sig. Han vill rädda monismen på det etiska området, och han står således icke obetingat på den kristna etikens ståndpunkt. Han söker göra gällande, att allt egentligen är gott, och att vad som kallas ont icke är det godas motsats utan blott en lägre grad av gott eller frånvaron härav. Det s. k. onda har i olika avseenden sin uppgift att fylla, och det är nödvändigt för att det goda skall komma till utveckling; å andra sidan kan det onda ej vinna framgång utan hjälp av det goda. Ont och gott förutsätta varandra såsom inandning och utandning.

I dikten Lättsinnet i Gralstänk har skalden gjort upp räkningen med driftetiken. Dikten består av en dialog mellan "den unge" och "den gamle". Den förre bekänner sig ha levat i enlighet med driftetiken men har nu gripits av ånger.

Men nu har jag bördor att bära
av hustrurs besudlade ära
och skulden av skökvordna mör,
och själv är jag döendet nära
av lustan, som tär och förstör,
mig synes, att lögn var min lära,
men säg mig, du gamle, varför?

Den gamle svarar, att

icke alla unga viljor
äro friska, rena liljor.

Många äga således icke de inre förutsättningar, som äro nödvändiga för att tillämpa den "sköna

själens" etik. Deras etik blir driftetik, och när de följa sina begär, åstadkomma de verkningar som äro skadliga för andra. Det är kanske icke för djärvt att uppfatta detta som en bekännelse av skalden, att den driftetik han förkunnat i Stänk och flikar var en falsk lära, som kan ha utövat skadliga verkningar.

Även senare synes Fröding ha haft samma uppfattning. I Mattoidens sånger, skrivna på Uppsala hospital, säger sig skalden ha gått på Balaam Bosors sons väg.

Dansen, som dansas på rosors
väg till fördärv, har jag trått,
vägen, som Balaam Bosors
son ville gå, har jag gått.

Dessa verser äro tydligen skrivna i anslutning till 2 Petr. 2, där de människor, vilka "i oren begärelse stå efter köttlig lust", sägas vandra på Balaams väg. "Deras ögon äro fulla av otuktigt begär och kunna icke få nog av synd. De locka till sig obefästa själar . . . De lova dem frihet, fastän de själva äro förgängelsens trälar." I Upp. 2: 14 säges Balaam ha lärt Balak, "huru han skulle lägga en stötesten till fall för Israels barn, så att de skulle äta kött från avgudaoffer och bedriva otukt".

Skalden synes således nu avgjort förkasta drift-etiken. I dikten Friheten i Gralstänk heter det, att viljan icke blir frigjord i lasten utan genom att händas i självtvång. Men den andra strofen i samma dikt kan uppfattas såsom en fråga, om även den "sköna själens" etik är förkastlig.

Men när viljans gång är stolt manhaftig,
och när viljans alla senor spänna
muskelkraft i järnhård fjädersvikt,
skall ändå dess arm ej frisk och kraftig
famna livets välbehag, blott känna
tvångets tyngd med ständigt större vikt?

Även i de dikter Fröding skrev under hospitalstiden beröras etiska frågor. Skalden ser nu företrädesvis det goda hos människorna. I Mattoidens sånger heter det:

För länge, länge har jag tänkt och trott,
att uselt ont i människorna bott.
— För mig de äro alltför goda;
det bor ett ädelt gott för dem som loda
i själars djup, ett gott och milt, som gör en väl,
i var förfallen, djupt förfallen själ.

Catilina, lasternas man, är kanske en skurk, sedd från Ciceros höjd.

Dock för en slav som mig
syntes ett hjältedrag
fastnat om slutan mun,
pressad i trots och hat
fast och förtvivlat hop,
än i det bleka, vilda
anlete nyss jag såg
dött på Pistorias fält.

Härmed är kretsen slutan; skalden har kommit tillbaka till sin utgångspunkt. Liksom han börjat med att se något gott hos brottslingen i dikten med samma titel och hos den fattige munken från Skara, så slutar han med att framhålla det goda hos "lasternas man" Catilina.

Med hänsyn till Frödings ställning till de etiska

problemen kan man således urskilja tre perioder i hans liv. Den första perioden sträcker sig till 1894, den andra omfattar åren 1894—96 och den tredje perioden återstoden av skaldens liv. Till den första perioden höra *Gitarr* och *dragharmonika* samt *Nya dikter*, till den andra *Stänk* och *flikar* och till den tredje *Nytt* och *gammalt* samt *Gralstänk*. Den första perioden kännetecknades av kamp för en monistisk etik, och under den andra perioden trodde sig skalden ha funnit en sådan i den "sköna själens" etik. Han förmådde dock icke hålla denna etik skarpt skild från driftetiken, som särskilt starkt framträder i vissa dikter i *Stänk* och *flikar*, och det blev därför under denna period en vacklan mellan de båda slagen av etik. Under den tredje perioden övergav han avgjort driftetiken, men han ville fortfarande ej uppgiva den etiska monismen. Skuld känslan, som plågat honom under den första perioden, trodde han sig ha övervunnit under den andra, men den återkom med förnyad styrka under den tredje perioden, då han även synes ha anklagat sig själv för de skadliga verkningar *Stänk* och *flikar* antogs ha utövat.

Frödings kamp om de etiska värdena är icke utan sin storhet. Han har brottats även med andra problem, men kampen har knappast på något annat område varit så intensiv som på det etiska.

